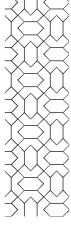

CITATION

Mustafa KARA, "Some Considerations on the Content of the 286th Verse of Sûrat of Baqara in the Context of Offer and Endurance", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 18, (2020/18) pp. 71-90.

TEKLİF VE TAHAMMÜL KAVRAMLARI EKSENİNDE BAKARA SÛRESİ 286. ÂYETİN MUHTEVASINA YÖNELİK BAZI MÜLAHAZALAR

Some Considerations on the Content of the 286th Verse of Sûrat of Baqara in the Context of Offer and Endurance

Mustafa KARA

Doç. Dr.,

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü.

Assoc. Prof.,

Ondokuz Mayıs University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences.

mustafakara@omu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5497-1131.

Öz

Bu makalede "Teklif ve Tahammül Kavramları Ekseninde Bakara Sûresi 286. Âyetin Muhtevasına Yönelik Bazı Mülahazalar" konusu işlenmektedir. Makalenin temel problemi, "Bakara sûresi 286. âyette 'Allah hiç kimseye taşıyamayacağı bir yük yüklemez' buyrulduğu halde, aynı âyette 'Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!' şeklinde dua edilmesinin gerekçesi ne olabilir?" sorusudur. Makalenin amacı, çalışmanın temel problemini oluşturan soruya cevap bulmaktır. Araştırmanın temel hipotezi, Kur'an'da bir âyeti incelerken, o âyeti hem siyâk-sibâk ilişkisi içerisinde ve -varsa- sebeb-i nüzûl rivayetleri ile birlikte değerlendirmek hem de bağlantılı olduğu başka âyetlerle beraber yorumlamak gerektiğidir. Bu hipotez, ilgili âyetin tüm yönleriyle açıklığa kavuşturulmasının önemini de ortaya koymaktadır. Makalenin kapsamı, Bakara sûresi 286. âyetle sınırlı tutulmaktadır. Araştırmanın yöntemi, literatür taramasına dayanmaktadır. Bu doğrultuda, başta Kur'an âyetleri ve Hz. Peygamber'in (s) hadisleri olmak üzere, Bakara sûresi 286. âyetle ilgili tefsir külliyatında yer alan bilgiler ve yapılan diğer çalışmalar sentezlenerek değerlendirilmektedir. Makale, *Giriş* kısmını takip eden üç alt başlıktan meydana gelmektedir. Bu alt başlıklar şunlardır: *i. Kavramsal Çerçeve. ii. Bakara Sûresi 286. Âyetin Tahlili. iii. Makalenin Temel Sorusunun Tartışılması.* Makalenin temel problemi doğrultusunda, âyetin ilk cümlesindeki "Allah hiç kimseye taşıyamayacağı bir yük yüklemez" ifadesinin *teklif*, devamındaki "Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!" duasının ise *tahammül* türünden sorumluluklar içerdiği sonucuna varılmıştır. *Anahtar Kelimeler:* Tefsir, Kur'an ilimleri, Bakara 286. Âyet, Teklif, Tahammül.

KAYNAKÇA

Mustafa KARA, "Teklif ve Tahammül Kavramları Ekseninde Bakara Sûresi 286. Âyetin Muhtevasına Yönelik Bazı Mülahazalar" *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER]*, 18, (2020/18) ss. 71-90. **Makale Geliş T:** 18. 08.2020 **Kabul T:**13.10.2020 **Makale Türü:** Araştırma Makalesi.

Abstract

In this article, the subject of “Some Considerations on the Content of the Verse 286. Sūrat of Baqara in the Context of Offer and Endurance” is discussed. The main problem of the article is that, in Sūrat al-Baqara, 286, the verse says, “O our God! Do not load a heavy load on us as you have installed before! O our God! What could be the reason for praying to us that we are not able to afford him? “ It is the question. The purpose of the article is to find the answer to the question that is the main problem of the study. The basic hypothesis of the research is that while examining a verse in the Qur’an, it is necessary to evaluate that verse both in the relationship between *siyāk-sibāk* and conformity, and if any, with the narrations of the reason for the descent. This hypothesis also reveals the importance of clarifying all aspects of the relevant verse. The scope of the article is limited to verse 286 of Sūrat al-Baqara. The method of the research is based on the literature review. Accordingly, the information and other studies in the commentary on the 286th verse of the Sūrat al-Baqara verse, especially the Qur’an verses and the hadiths of the Prophet Mohammad are synthesized and evaluated. The article consists of three subtitles that follow the *Introduction*. These subheadings are: *i. Conceptual Framework. ii. The Analysis of Verse 286 of al-Baqara. iii. Discussion of the Main Question of the Article*. In line with the main problem of the article, the proposal of the phrase “Allah does not bear a burden that no one can carry to anyone” in the first sentence of the verse is followed by the words “O our God! Do not load a heavy load on us as you have installed before! O our God! Don’t upload to us things we can’t afford!” it is concluded that his prayer includes responsibilities of endurance.

Keywords: Tafsir, Quranic Sciences, Baqara 286th Verse, Offer, Endurance.

Giriş

Yüce Allah (cc) tarafından, hayat sahibi insanlarca okunsun, anlaşsın ve evrensel ilkeleri hayata aktarılsın diye¹ gönderilmiş ilâhî bir mesaj olan Kur’ân-ı Kerîm’de duâ içerikli bazı âyetler yer almaktadır. Bunlardan birisi de Bakara sûresi 286. âyettir. Bu âyette özel bir konu dikkat çekmektedir. Bu konu şöyle ifade edilebilir: Söz konusu âyetin ilk kısmında “*Allah hiç kimseye taşıyamayacağı bir yük yüklemez.*” buyrulduğu halde, sonrasında ‘*Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!*’ şeklinde dua edilmesinin gerekçesi ne olabilir?” Bu soru, cevaplandırılmaya muhtaç bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

İşte bu makalede ilgili soruya yanıt aranmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle *teklîf* ve *tahammül* kavramları incelenmekte, ardından Bakara sûresi 286. âyet tahlil edilmekte, daha sonra da araştırmanın

¹ el-Bakara 2/2; el-İsrâ’ 17/9-10; en-Neml 27/91-92; el-‘Ankebût 29/45; Yâsîn 36/69-70; Sâd 39/29; ez-Zuhuruf 43/44 vd.

temel sorusu/problemi tartışılmaktadır. Elde edilen bulgular *Sonuç* kısmında aktarılmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında Bakara sûresi 286. âyetin daha doğru anlaşılmasında etkili olduğunu düşündüğümüz *teklif* ve *tahammül* kelimeleri üzerinde durmak istiyoruz.

1.1. Teklîf

Teklif kelimesi Arapça'da "bir şeye düşkün olmak, bir şeyi zorluğuna rağmen üstlenmek, zorluk, meşakkat, yükümlülük"² anlamlarına gelen *k-l-f* (ك-ل-ف) kök harflerinden türetilmiş olup, "birisine zor bir iş yüklemek"³ demektir. Terim olarak *teklif*, "Yüce Allah'ın kulunu bir işi yapma veya yapmama konusunda yükümlü tutması"⁴ anlamına gelmektedir. Aynı kökten türeyen *mükellef* ise sözlükte "bir şeyi yapma zorunluluğu olan, memur, aklen sorumlu tutulabilir kimse"⁵ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda *teklif*, "şârînin, kulların fiilleriyle ilişkili olarak mükellefi yapma veya terk etme yönünden içinde meşakkat bulunan bir sorumlulukla yükümlülük altına alması"⁶ demektir. Bu tanımdan *teklifin*, emir ve nehiy içeren bir hitap olarak muhataba yöneldiği anlaşılmaktadır.

Mükellefiyetin temel şartı, bireyin temyiz kudretine sahip olarak bulûğa ermesidir. Bu nedenle akıl hastaları ile çocuklar mükellef sayıl-

² Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed Râğıb el-İsfehânî, "klf", *Müfredâtü el-fâzî'l-Kur'ân* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2011), 721-722; Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, "klf", *Esâsu'l-belâğâ* (Beyrut: Dâru Beyrût, 1992), 549-550; Muhammed A'lâ b. 'Ali b. Muhammed Hamîd et-Tehânevî, *Keşşâfü istulâhâtü'l-fünûn ve'l-'ulûm*, nşr. Lutfi 'Abdülbedî' vd. (Kahire: y.y., 1963), 1/504-505.

³ İsfehânî, "klf", 721-722; Tehânevî, *Keşşâf*, 1/504-505.

⁴ İsfehânî, "klf", 721-722; Tehânevî, *Keşşâf*, 1/504-505. *Teklif* konusunda geniş bilgi için bk. Mustafa Sinanoğlu, "Teklif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/385.

⁵ Ebu'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, "klf", *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, ts.), 12/141-142; İsfehânî, "klf", 721-722; Sinanoğlu, "Teklif", 40/385.

⁶ Ebi'l-Hasen 'Ali b. Muhammed b. 'Ali el-Huseynî es-Seyyidü's-Şerîf el-Cürcânî, *et-Târîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 2000), 113.

mazlar.⁷ Bu istikamette kulların dinen yapmakla veya kaçınmakla yükümlü oldukları işlere *ef'âl-i mükellefin*, bu fiillerle ilgili hükümlere de *ahkâm-ı teklîfiyye* denir.⁸

İslam düşüncesinde mükellefin dinî ve hukukî sorumluluğu *teklîf* kavramıyla ifade edilmektedir.⁹ Bu bağlamda *teklîf*, “fayda sağlamak ya da zararı gidermek amacıyla kendisinde zorluk bulunan bir eylemi gerçekleştirmesi veya terk etmesi için başkasına bildirimde bulunmak”¹⁰ demektir. Sözü edilen bildirim de ancak zaruri bilgiyi yaratmak veya delilleri ortaya koymakla mümkün olur. Dolayısıyla böyle bir bildirim, ancak Yüce Allah tarafından yapılabilir; yani Mu‘tezilî ekolün de benimsediği gibi hakikatte *teklîf* ancak Allah’a aittir.¹¹ Bu nedenle insanların *teklîfte* bulunması sadece mecazî olarak anlaşılabilir.

Kelam ilminde *teklîf*, Yüce Allah’ın (cc), kulunu güç yetiremeyeceği bir şeyle yükümlü tutmasınının (*teklîf-i mâ lâ yutâk*) aklen mümkün olup olmaması açısından ele alınmaktadır. Bu çerçevede İslâm düşüncesinde ve özellikle de fıkıh ve kelam literatüründe üzerinde hassasiyetle durulan bir kavram olan *teklîf-i mâ lâ yutâk* “güç yetirilemeyecek şeylerin insana teklif edilmesi”¹² şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla mükellefin yükümlülüğünün gereğini yerine getirecek imkâna yani temyiz kudretine sahip olmaması, onun *teklîf-i mâ lâ yutâk* kabilinden bir şeyle yükümlü tutulduğunu gösterir.¹³ *Teklîf-i mâ lâ yutâk* konusunda, iki zıddın bir araya getirilmesi, bir kişinin aynı anda birden fazla yerde

⁷ Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Baḥru’l-muḥîṭ*, nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî (Kuveyt: y.y., 1992), 1/343-352; Zekiyyüddîn Şa‘bân, *Uşûlü’l-fıkhî’l-İslâmî* (Beyrut: y.y., 1971), 275-277.

⁸ Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *el-Mustaşfâ* (Bulak: y.y., 1322h), 1/65-66; Sinaoğlu, “Teklif”, 40: 385.

⁹ Abdurrahim Kozalı, “İslâm Hukukunda Yükümlülüğün Şartı Olarak “Güç Yetirme (Kudret)” Sorununa Ehl-i Sünnet Usûlcülerinin Yaklaşımları –İslâm Düşüncesinde Tanrı’nın Mutlak Kudreti ile Doğmanın Makuliyeti Arasındaki Dengeye Bir Örnek–”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2006), 247-265.

¹⁰ Cürcânî, *Ta’rifât*, 113.

¹¹ Kadı Abdulcebbar, *Şerhu’l-usûli’l-hamse*, thk. Abdulkerim Osman (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2006), 510.

¹² İmâmü’l-Harameyn Ebu’l-Meâlî Rüküddîn ‘Abdülmelik b. ‘Abdullâh b. Yûsuf el-Cüveynî, *Akâidetü’n-nizâmiyye fi erkânî’l-İslâmiyye*, thk. Muhammed Zahid Kevserî (Kahire: Mektebetü’l-Ezheriyye li’t-Turâs, 1992), 42, 55.

¹³ Abdunasır Süt, “İlahi Teklifin Ahlakî ve Kelamî Arka Planı: Teklif-i Mâ Lâ Yutâk Örneği”, *Mukaddime* 6/2 (2015), 287.

bulunması, bir şeyin yoktan yaratılması, herhangi bir araç kullanılmaksızın havada uçulması gibi durumlar örnek verilebilir.

K-l-f kök harflerinden türetilen kelimeler Kur'ân'da sekiz yerde geçmektedir.¹⁴ Bu kapsamda, *يُكَلِّفُ* *yükellifü*¹⁵ ve *نُكَلِّفُ* *nükellifü*¹⁶ fiilleri başlarında *لَا* “nefy/olumsuzluk” edatı bulunduğu için “sorumlu tutmamak, sorumluluk yüklememek”; *تُكَلِّفُ* *tükellefü*¹⁷ edilgen fiilleri *لَا* olumsuzluk edatıyla kullanıldığı için “sorumlu tutulmamak”; *الْمُتَكَلِّفِينَ* *el-mütekellifin*¹⁸ kelimesi ise “zorluk çıkarıcılar” anlamlarına gelmektedir.

1.2. Tahammül

Arapça'da *h-m-l* (ح-م-ل) kök harflerinden türetilen ve sözlükte “bir yükü sırtına alıp taşımak”¹⁹ anlamına gelen *tahammül*, “bir kimsenin kendisine yüklenen ağır sorumluluklar ve muhatap kılındığı güç durumlar karşısında dayanıklılık göstermesi, karşılaştığı durumlara katlanmaya çalışması”²⁰ demektir. *Tahammül* kelimesinin özellikle sözlük anlamından hareketle şunu söylemek mümkün gözükmektedir: Bir kimsenin ya da toplumun *tahammül* türünden bazı şeylerle yükümlü tutulmasında o kişinin veya milletin dahlinin bulunduğu anlaşılmalıdır. Zira İsrailoğulları örneğinde olduğu gibi, Yüce Allah'ın (cc) helal kıldığı bazı şeyleri azgınlıkları sebebiyle kendilerine haram kıldıkları bilinmektedir. Burada, insanların -başlangıçta- üzerlerinde bir sorumluluk olarak bulunmayan, yani üzerlerine elzem olmayan bir işin, kendi haddini bilmezlikleri ve aşırılıkları nedeniyle mükellef tutulmaları söz konusudur.

H-m-l kök harflerinden türetilen kelimeler Kur'ân'da 64 yerde geçmektedir.²¹ Bu bağlamda; *حَمَلَ* *hamele*, *حَمَلَتْ* *hamelet*, *حَمَلْتِ* *hamelte*, *حَمَلْنَا*

¹⁴ Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, “klf”, *el-Mu'cemu'l-müfehras li elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerim* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2001), 716; Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân Sözlüğü*, 3. Baskı (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015), 634.

¹⁵ el-Bakara 2/286; et-Talâk 65/7.

¹⁶ el-En'âm 6/152; el-A'râf 7/42; el-Mü'minûn 23/62.

¹⁷ el-Bakara 2/233; en-Nisâ' 4/84.

¹⁸ Sâd 38/86.

¹⁹ Zemahşerî, “hml”, 142-143; İsfehânî, “hml”, 257-258; İbn Manzûr, “hml”, 3/331-335.

²⁰ İsfehânî, “hml”, 257-258; İbn Manzûr, “hml”, 3/331-335.

²¹ 'Abdülbâkî, “hml”, 268-269; Okuyan, *Kur'ân Sözlüğü*, 243-244.

hamelnâ, اِحْتَمَلْ *ihtemele*, اِحْتَمَلُوا *ihtemelû*, يَحْمِلُ *yahmilü*, يَحْمِلُنَّ *yahmilü(nne)*, يَحْمِلُوا *yahmilû*, يَحْمِلُونَ *yahmilüne*, يَحْمِلْنَ *yahmilne*, تَحْمِلُ *tahmilü*, أَحْمِلُ *ahmilü* ve نَحْمِلُ *nahmil* şeklinde ma'lûm (etken) kalıptaki fiiller ile حَمِلَ *hummile*, حَمِلْتِ *humilet*, حَمِلُوا *hummilû*, حَمِلْنَا *hummilnâ*, يُحْمِلُ *yuhmel* ve تُحْمِلُونَ *tuhmelüne* biçimindeki meçhûl (edilgen) fiiller; ayrıca اِحْمِلْ *ihmil* ve تُحْمِلْ *tuhammil* şeklindeki emir kalıpları; حَمَلَ *haml*, حَمَلْ *hml* ve الْأَحْمَالُ *el-ahmâl* kelimeleri; حَامِلِينَ *hâmilîne*, الْحَامِلَاتُ *el-hâmilât* حَمَّالَةٌ *hammâleh* kelimeleri; حَمُولَةٌ *hamûleh* sözcüğü bazı âyetlerde “maddî anlamda taşımak”;²² bazılarında “manevî anlamda taşımak”;²³ bir kısmında ise “hamile kalmak”²⁴ anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca تَحْمِيلُ *tahmil*²⁵ fiili de “kışkırtmak” manasına gelmektedir.

2. Bakara Sûresi 286. Âyetin Tefsîri

Bakara sûresi 286. âyet ve meâli şu şekildedir:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

Allah hiçbir canı gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz. (Herkesin) kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Ey Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmuzsun. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

Âyetin nüzûl sebebi: Bu âyetin nüzûl sebebi hakkında kaynaklarda şu bilgiler mevcuttur:

i. “Göklerde ve yerde ne varsa hepsi sadece Allah’ındır. İçinizdekileri açığa

²² el-En’âm 6/142, 146; et-Tevbe 9/92; Hûd 11/40; Yûsuf 12/36, 72; er-Ra’d 13/8, 17; en-Nahl 16/7; el-İsrâ’ 17/3, 70; Meryem 19/27, 58; el-Mü’minûn 23/22; el-‘Ankebût 29/60; Fâtır 35/11; Yâsîn 36/41; el-Mü’min 40/80; Fussilet 41/47; el-Kamer 54/13; el-Hâkka 69/11, 14; el-Mesed 111/4.

²³ el-Bakara 2/248, 286; en-Nisâ’ 4/112; el-En’âm 6/31; en-Nahl 16/25; Tâhâ 20/87, 100, 101, 111; en-Nûr 24/54; el-‘Ankebût 29/12, 13, 60; el-Ahzâb 33/58, 72; Fâtır 35/18; el-Mü’min 40/7; ez-Zâriyât 51/2; el-Cumu’a 62/5; el-Hâkka 69/17.

²⁴ el-A’râf 7/189; er-Ra’d 13/8; Meryem 19/22; el-Hacc 22/2; Lukmân 31/14; Fâtır 35/11, 18; Fussilet 41/47; el-Ahkâf 46/15; et-Talâk 65/4, 6.

²⁵ el-A’râf 7/176.

*vursanız da onları gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir.*²⁶ âyeti nâzil olunca bazı Müslümanlar Hz. Peygamber'e (s) gelip; "Ey Allah'ın elçisi! Biz şimdiye kadar namaz, oruç, cihad, sadaka gibi gücümüzün yettiği amellerle mükelleftik. Şimdi ise bu âyet nâzil oldu. Biz içimizden geçirdiklerimiz nedeniyle de cezalandırılırsak, mahvolduk. Bizim gücümüz buna yetmez!" dediler. Hz. Peygamber (s) de onlara; "Siz de sizden önceki Yahudi ve Hıristiyanlar gibi, 'İşittik, isyan ettik!' mi demek istiyorsunuz! Siz aksine 'İşittik ve itaat ettik, bağışla bizi Rabbimiz, varış ancak Sana'dır!' deyin." diye cevap verdi. Onlar da "İşittik ve itaat ettik, bağışla bizi Rabbimiz, varış ancak Sana'dır!" dediler ve dilleri böyle söylemeye alıştı. Bunun üzerine içerisinde, "O Rasûl, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler)... Allah hiçbir camı gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz..." cümlelerinin de geçtiği Bakara sûresi 285 ve 286. âyetleri nâzil oldu.²⁷

ii. "İçinizdekileri açığa vursanız da onları gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir." âyeti nâzil olduğunda bazı sahabîlerin: "Ey Allah'ın elçisi! Elimizle, ayağımızla, dilimizle yaptıklarımızdan tevbe edelim. Fakat vesveseden nasıl sakınacağız, ondan nasıl tevbe edeceğiz? Bu mümkün değil!" demeleri üzerine, "Allah hiçbir camı gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz..." âyeti indirildi.²⁸

Bakara sûresi 286. âyetin iniş sebebine dair rivayetlerden, ashâbın bir kısmının, 284. âyetteki "İçinizdekileri açığa vursanız da onları gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir." ifadesi ile 286. âyetteki "Allah hiçbir camı gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz." cümlesi

²⁶ el-Bakara 2/284.

²⁷ Müslim, "İmân", 199, 200; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/233, 2: 412; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 2/40; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1988), 3/95, 96. Bakara sûresi 286. âyetin nüzûl sebebi hakkında geniş bilgi için bk. Bedreddin Çetiner, *Fâtîha'dan Nâs'a Eşbâb-ı Nüzûl -Kur'ân Âyetlerinin İnîş Sebepleri-* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2013), 1/122-123.

²⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/102. Bakara sûresi 284. âyette geçen "İçinizdekileri açığa vursanız da onları gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir." ifadesinin, şahitlikle ilgili olduğu ve herhangi bir hadiseyi görüp de hakikati gizleyenlerin Yüce Allah tarafından hesaba çekileceğini vurguladığı ifade edilmektedir. (Ebu'l-Fadl Mahmûd Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'î'l-mesânî* (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsî'l-'Arabî, 1985), 3/65).

arasındaki irtibattan haberdar olsalar da bu âyetlerin bağlam ilişkisini tam olarak kuramadıkları anlaşılmaktadır.

İnsan sorumluluklarının onun gücünün üstünde olamayacağını dile getirildiği, bireysel sorumluluğun vurgulandığı ve bazı dua ifadelerinin gündeme getirildiği bu âyette dikkat çeken hususları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- *لا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا* “Allah hiçbir canı gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz.” Yüce Allah bu cümlede çok temel bir prensibi vurgulamakta ve hiç kimsenin üstesinden gelemeyeceği, gücünün yetmeyeceği herhangi bir şeyle yükümlü tutulamayacağını, yükümlü tutulmaması gerektiğini ilkeleştirmektedir. Böylelikle Yüce Allah, emrettiği ya da yasakladığı her bir buyruğun, -aslında- kulların güçleriyle orantılı ve yapabilecekleri türden işler olduğunu dolaylı biçimde ifade etmektedir.

- Âyetteki *لَا* ve *إِلَّا* edatları, cümleye “vurgu” manası katmakta ve “Allah hiçbir canı gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz.” prensibinin dışında herhangi bir şeyin söz konusu olamayacağını hükme bağlamaktadır. Bu kapsamda “Allah sizin için kolaylık ister; sizin için zorluk istemez.”²⁹ âyeti son derece dikkat çekicidir. Zira İslâm dini başlı başına kolaylık içeren bir dindir; zorluklar daha çok insanların yorum ve uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

- Bu âyet, “Biz hiç kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemeyiz.”³⁰ “Hiçbir can (insan) gücünün dışında (bir şeyle) yükümlü tutulamaz.”³¹ âyetleri ile birlikte okunduğunda, Yüce Allah’ın (cc) “hükme bağladığı, emrettiği ya da yasakladığı esaslar çerçevesinde hiçbir cana kaldıramayacağı bir sorumluluk yüklediği/yüklemeyeceği” temel prensibine rahatlıkla ulaşılabilir. Böylelikle *teklîf-i mâ lâ yutâk* yani Yüce Allah’ın, güç yetirilemeyecek şeyleri kullarına teklif etmesinin imkânsızlığı ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, başta Konevî olmak üzere bazı âlimlerin kaleme aldıkları eserlerine “Kuluna, ancak çekeceği şeyi yükleyen Allah’a hamd olsun.”³² ifadeleri ile başlamaları oldukça manidardır.

²⁹ el-Bakara 2/185.

³⁰ el-En’âm 6/152; el-A’râf 7/42; el-Mü’minûn 23/62.

³¹ el-Bakara 2/233.

³² İsmail b. Muhammed el-Konevî, *Teklîf-i mâ lâ yutâk*, İstanbul Büyükşehir Bele-

• Bu âyet, Yüce Allah'ın her zorlukla birlikte en az bir tür kolaylığın bulunduğu³³ ve her zorluğun sonrasında bir kolaylık yaratacağı³⁴ gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde, Allah'ın (cc) insana yüklediği her sorumluluğun veya insanlar tarafından “zorluk” olarak algılanan her işin ardından mutlaka bir kolaylık ve bir rahatlama söz konusu olacağı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan işlerin kolaylaşmasının ya da zorlaşmasının bir ayağını da kulların tutum ve davranışlarının belirlediğini söylemek mümkündür. Zira Kur'an'da “*Muhakkak ki işleriniz çeşitlidir. (Bu nedenle) kim, (mahmû Allah rızası için) verir, duyarlı davranır ve en güzeli tasdik ederse, kolayı ona (daha da) kolaylaştırırız. Kim de cimrilik eder, kendi kendine yeterli olacağını sanır, en güzeli yalanlarsa ona da zorlu (cehennemî) kolaylaştırırız.*”³⁵ ifadeleri yer almaktadır. Bu durum, Yüce Allah'ın emirleri yerine getirildiğinde sonucun kolaylaşacağını, yasakları işlenince de cehenneme girişin kolaylaştırılacağını göstermektedir. Burada belirleyici olan kulun tercih ve iradesidir.

• Âyetteki *لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ* (Herkesin) kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir.” ifadesi, Yüce Allah'ın bir başka temel prensibi ve evrensel ilkesi olan “sorumlulukların şahsiliği”ne vurgu yapmaktadır. Konuyla ilgili olarak Kur'an'da ayrıca şu âyetler bulunmaktadır: “*Her nefis, kazandığının karşılığında tutukludur/rehindir.*”³⁶ “*De ki: O, her şeyin Rabbi iken ben Allah'tan başka Rab mı arayacakmışım! Herkesin kazanacağı (kötülük) yalnız kendi aleyhinedir. Hiçbir (günah) yüküsü, başkasının (günah) yükünü yüklenemez. Sonunda dönüşünüz sadece Rabbinizedir ve O, ihtilafa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.*”³⁷ “*Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir.*

diyesi Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, nr. 297.413 KON 297.413 KON 1, 11b. Konevî'nin bu risalesi hakkında geniş bilgi için bk. İbrahim Bayram, “Teklif-i Mâ Lâ Yutâk' Risalesi Bağlamında İsmail Konevî'nin Teklif Anlayışı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Aralık 2019): 137-179.

³³ el-İnşirâh 94/5-6.

³⁴ et-Talâk 65/7.

³⁵ el-Leyl 92/4-10.

³⁶ el-Müddessir 74/38.

³⁷ el-En'âm 6/164. Benzer mesajlar için bk. el-Bakara 2/48, 123, 134, 141, 286; el-En'âm 6/52; el-İsrâ' 17/13-15; el-'Ankebût 29/12; Lukmân 31/33; Fâtır 35/18; ez-Zümer 39/7; Fussilet 41/46; el-Câsiye 45/15; en-Necm 53/38; el-Mümtehine 60/3; ez-Zilzâl 99/7-8

Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.”³⁸ “Allah yolunda savaş!’ Sen (öncelikle) sadece ve sadece kendinden sorumlusun. Mü’minleri de (savaşa) teşvik et!’ Allah kâfirlerin gücünü elbette kıracaktır. Allah’ın gücü (azabı) daha çetin ve cezası daha şiddetlidir.”³⁹ “İman edenlere ve onlara imanla tabi olan nesillere gelince; Biz onları nesilleriyle buluşturacağız. Onların amellerinden hiçbir şey eksiltmeyeceğiz. Herkes kazandıklarına karşı rehindir (yaptıklarıyla buluşacaklardır).”⁴⁰ Bütün bu âyetlerde, “sorumlulukların şahsiliği” bağlamında, kişinin kazandığı şeyler iyiye bunların kendi lehine, kötü şeyler ise kendi aleyhine olacağı, hiç kimsenin başkasının günahlarını üstlenemeyeceği, önceki nesillerin birer ümmet oldukları, gelip geçtikleri, onların kazanıp ettiklerinin kendilerine yazıldığı, muhataplarınkinin ise kendilerine yazılacağı, öncekilerin yaptıklarından muhatapların yani sonrakilerin sorumlu tutulmayacağı, mahşerde kimsenin kimseye bir faydasının dokunamayacağı, herkesin yaptığıyla yüzleşeceği açıkça vurgulanmaktadır. Burada verilmek istenen mesaj açık ve nettir: “Kim bir iyilik yaparsa kendi lehine, kim de bir kötülük yaparsa kendi aleyhine yapmış olur.”

• Âyette, gerçek mü’minlerin yaptığı bazı dualara yer verilmekte ve günümüz müslümanlarının da benzer dualar yapmaları hususunda adeta kendilerine rehberlik edilmektedir.

• Âyetteki رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا “Ey Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma!” dua cümlesi, mü’minlerin beşer yönünü öne çıkarmakta; insanın unutmama ve hata yapma eğilimlerini vurgulamaktadır. Zira unutkanlık ve hata yapma birer insanlık vasfıdır. Bu nedenle insanlar, birtakım görevlerini unuturlar ya da bir şeyin doğru olduğunu sanarak hata işlerlerse, affetmesi için Yüce Allah’tan bağışlanma dileğinde bulunmak ve mahşerde bunlardan dolayı sorgulanmamak adına işte bu şekilde dua etmeleri kendilerine öğretilmektedir. Ancak âyetin mesajını her türlü şeyi unutmak veya her türlü işte hata yapmak şeklinde genelleştirmek doğru değildir. Çünkü bir farzın unutulması muhtemel olsa da haramların işlenmesinin unutulması pek söz konusu olmaz. Âyetteki رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا “Bizi sorumlu tutma!”

³⁸ el-Bakara 2/134, 141.

³⁹ en-Nisâ’ 4/84.

⁴⁰ et-Tûr 52/21.

ifadesinin başka âyetlerde *لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ* “Allah sizi sorumlulu tutmaz!”⁴¹ şeklinde beyan edilmesinin hikmeti de bu olsa gerektir. “Allah sizi sorumlulu tutmaz!” ifadesi ayrıca “Ey Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlulu tutma!” duasının kabul edildiğini adeta müjdelemektedir. Konu bağlamında Hz. Peygamber’in (s) “Hata ve unutmadan doğan sorumluluklar ümmetinden kaldırılmıştır.”⁴² ifadesi de çok önemli bir müjde olarak oldukça dikkat çekicidir.

• Bu âyetteki ikinci dua cümlesi *رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا* “Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükle!” şeklindedir. Bu duada mü’minler, daha öncekilere yüklenenler gibi ağır yüklerin kendilerine yüklenmemesini istemektedirler. Burada sözü edilen “öncekilere yüklenen ağır yük”ten kasıt, başta Yahudiler ve Sebeliler olmak üzere Yüce Allah’ın ilâhî prensiplerini hiçe sayan, kendi aşırılıklarını ve ürettikleri kural ve yasakları onaylayan toplumlara yüklenen ağır sorumluluklar olabilir. Konu kapsamında Kur’ân’da Hz. İsa’nın (s) İsrailoğullarına “Siz haram kılınan şeylerin bir kısmını helal kılmak için (gönderildim).”⁴³ şeklinde hitap ettiği görülmektedir. Bu ifadeler, Yahudilerin kendi kendilerine bazı hükümler ve yeni yeni haramlar ihdas ettiklerini göstermektedir. Yine Kur’ân’da Sebelilerle ilgili olarak “Nankörlük ettikleri için onları böyle cezalandırmıştık. Nankörden başkasını hiç cezalandırır mıyız!”⁴⁴ ifadeleri yer almaktadır.

• Bu âyette geçen *إِصْرٍ* *isr* kelimesi “yük, esaret, hapis, ağır yük, bağ, boyunduruk, ağır sözleşme”⁴⁵ gibi anlamlara gelmektedir. İlgili kelimenin içerdiği manalardan hareketle bu âyetten, Yüce Allah’ın (cc) insanlara güçlerinin yetmeyeceği şeyleri yüklediği sonucu asla çıkarılamaz. Zira eski toplumlara verilen nimetlerle onlara uygulanan imtihanlar arasında paralel bir ilişki söz konusudur. Ancak onlar, kendilerine verilen nimetlerin kadrini bilmedikleri için maruz kaldıkları cezalar

⁴¹ el-Bakara 2/225; el-Mâide 5/89.

⁴² İbn Mâce, “Talâk”, 16. Ayrıca rivayet için bk. Nasr b. Muhammed es-Semerkandî, *Tefsîru Ebi'l-Leyl: Bahru'l-'ulûm* (Beyrut: y.y., 1996), 1/190.

⁴³ Âl-i ‘Imrân 3/50. İsrailoğullarının aşırılıkları nedeniyle çarptırıldıkları cezalar ve yükledikleri ağır sorumlulukları konu edinen başka âyetler için bk. Âl-i ‘Imrân 3/93; en-Nisâ’ 4/160; el-En’âm 6/146 vd.

⁴⁴ Sebe’ 34/17.

⁴⁵ Zemahşerî, “isr”, 17; Isfehânî, “isr”, 74; İbn Manzûr, “isr”, 1/152-153.

da Yüce Allah tarafından nimetlerle orantılı bir şekilde belirlenmiştir. Dahası kendi yaptıkları azgınlıkları, başlarına gelen bir azaba dönüşmüş, yani onların sınır tanımayan halleri, Allah tarafından kendileri için sorumluluğu ağır bir yüke dönüştürülmüştür. Burada bir sebep-sonuç ilişkisi söz konusudur. Bu çerçevede, toplumların azgınlıkları sebep, sorumluluğu ağır bir yükü imtihan edilmeleri ise sonuçtur. İşte mü'minler de önceki milletlerin başına gelenlerin hiç olmazsa bir kısmını bildikleri için Yüce Allah'tan böyle bir talepte bulunmuşlar, ağır imtihanlara tabi kılınmamalarını istemişlerdir. *اِصْر* *isr*⁴⁶ kelimesinin A'râf sûresi 157. âyetteki kullanımında da Hz. Peygamber'in (s) nitelikleri sayılırken onun insanların boyunlarında bulunan "ağır yükleri ve prangaları çözüp atması"ndan söz edilmektedir. Dolayısıyla orada verilen mesajla bu âyetteki bilgiler aynı noktada buluşmaktadır.

- Âyetteki *رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ* "*Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!*" ifadesiyle, mü'minlerin güç yetirilemeyecek sorumluluklarla mükellef tutulmama arzuları dile getirilmektedir. Burada da yine bir önceki cümlede olduğu gibi eski kavimlerin aşırılıkları nedeniyle maruz kaldıkları sorumluluğu ağır mükellefiyetlere bir atıf söz konusudur. Zira Yüce Allah'ın ilâhî emir ve yasakları çerçevesinde bir hayat yaşayan mü'minlerin, taşıyamayacakları bir sorumlulukla yükümlü olmayacakları, bu âyetin başındaki "*Allah hiçbir cam gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz!*" ifadesiyle müjdelenmektedir.

- Yüce Allah (cc), âyetteki *وَأَعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا* "*Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı!*" ifadeleriyle, mü'minlerin dua sözleri bağlamında "af, bağışlanma ve merhamet edilme" gibi kelimeler kullandıklarını hatırlatmaktadır. Bu cümlelerden hareketle, aynı dua sözleriyle benzer isteklerde bulunmaları gerektiği günümüz Müslümanlarına öğretilmektedir.

- Âyetin son kısmındaki *أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ* "*Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!*" isteği, Yüce

⁴⁶ *اِصْر* kelimesi Âl-i İmrân sûresi 81. âyette "ahit, ağır söz, sorumluluk" anlamlarında kullanılmaktadır. (Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 1/227; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/334; Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zamahşerî, *el-Keşşâf 'an hağâkirî't-tenzîl ve 'uyûmi'l-eğâvil fi vucûhi't-te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 1/372; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahreddîn er-Râzî, *Meşâihu'l-ğayb* (Beyrut: y.y., ts.), 8/120).

Allah'ın (cc) “mevlâmız” oluşuyla ilişkilendirilmektedir. Burada dikkat çeken husus, mü'minlerin birbirlerine karşı değil, kâfirlere karşı bir yardım isteğinden söz edilmiş olmasıdır. Böylece günümüz Müslümanlarının da Müslüman kardeşlerine karşı değil, kâfirlere karşı böyle bir taleplerinin olması gerektiği öğretilmektedir. Zaten mü'minler birbirlerinin kardeşleridir;⁴⁷ onlar birbirlerinin bütün tutum ve davranışlarından ve tüm hallerinden güven içinde olmak⁴⁸ durumundadırlar.

• Âyette geçen مَوْلَى *mevlâ* kelimesi “efendi, yardımcı, işleri çekip çeviren,⁴⁹ sahip, mâlik, dost,⁵⁰ koruyucu”⁵¹ gibi anlamlar ifade etmektedir. Bu kelime Kur'ân'da *el-mevlâ*,⁵² *mevlâ*,⁵³ *mevlâküm*,⁵⁴ *mevlâhu*,⁵⁵ *mevlâhum*⁵⁶ ve *mevlânâ*⁵⁷ kalıplarında da geçmekte ve dört âyetteki kullanımı hariç⁵⁸ hepsinde de Yüce Allah (cc) için zikredilmektedir. Dolayısıyla söz konusu kelime, -olumlu anlamda- Yüce Allah için kullanıldığından, başka insanlara sıfat olarak verilmesinin son derece sakıncalı olduğunu düşünmekteyiz.

3. Makalenin Temel Problemine Dair Tartışma

Daha önce de ifade edildiği üzere makalenin temel problemi, “Bakara sûresi 286. âyette ‘Allah hiç kimseye taşıyamayacağı bir yük yüklemez’ buyrulduğu halde ‘Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!’ şeklinde dua edilmesinin gerekçesi ne olabilir?” sorusudur.

⁴⁷ el-Hucurât 49/10.

⁴⁸ Buhârî, “Îmân”, 10; Müslim, “Îmân”, 162.

⁴⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/328.

⁵⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/159.

⁵¹ Semerkandî, *Bahrü'l-'ulûm*, 1/190.

⁵² el-Enfâl 8/40; el-Hacc 22/78.

⁵³ Muhammed 47/11.

⁵⁴ Âl-i 'Imrân 3/150; el-Enfâl 8/40; el-Hacc 22/78; et-Tahrîm 66/2.

⁵⁵ et-Tahrîm 66/4.

⁵⁶ el-En'âm 6/62; Yûnus 10/30.

⁵⁷ el-Bakara 2/286; et-Tevbe 9/51.

⁵⁸ en-Nahl 16/76; el-Hacc 22/13; ed-Duhân 44/41; el-Hadîd 57/15. مَوْلَى *mevlâ* kelimesi en-Nahl 76'da “(kölenin) efendisi”, el-Hacc 13'te “kötü dost”, ed-Duhân 41'de “faydasız dost”, el-Hadîd 15'te ise “cehennemnin oradakilere dost olması” anlamlarında kullanılmaktadır.

Bahse konu soru çerçevesinde şunları söylemek mümkün gözükmektedir:

- Hem kendi bütünlüğü içerisinde hem de birbirleriyle münasebetlerinde Kur'ân âyetleri arasında herhangi bir çelişki asla söz konusu olamaz. “Onlar Kur'ân'ı inceden inceye düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası katından (gönderilmiş) olsaydı mutlak surette onda birçok tutarsızlık bulurlardı.”⁵⁹ âyeti bunun delilidir.

- Kur'ân âyetlerini yorumlarken -varsa- sebep-i nüzûle dair rivayetler, bağlam (şiyâk-sibâk) ilişkisi, başka âyetlerle münasebet, kavramsal çerçeve ve anlam derinlikleri gibi hususlara dikkat etmek gerekir. Bu hususlar, bütün Kur'ân âyetleri için başvurulması kaçınılmaz yöntemlerdir. Zira Kur'ân bir bütündür; parçacı yaklaşımlarla ondan sağlıklı sonuçlar elde etmek mümkün değildir.

- Sebebi nüzûl rivayetleri ekseninde denilebilir ki: Bakara sûresi 286. âyetin girişindeki “Allah hiçbir cam gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz!” ifadesi, “... İçinizdekileri açığa vursanız da onları gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir.”⁶⁰ âyeti bağlamında bazı Müslümanların Hz. Peygamber'e (s) yönelik: “Ey Allah'ın elçisi! Biz şimdiye kadar namaz, oruç, cihad, sadaka gibi gücümüzün yettiği amellerle mükelleftik. Şimdi ise bu âyet nâzil oldu. Biz içimizden geçirdiklerimiz nedeniyle de cezalandırılırsak, mahvolduk. Bizim gücümüz buna yetmez! Elimizle, ayağımızla, dilimizle yaptıklarımızdan tevbe edelim. Fakat vesveseden nasıl sakınacağız, ondan nasıl tevbe edeceğiz? Bu mümkün değil!”⁶¹ sözleriyle ilişkilendirilebilir. Zira sözü edilen rivayetlerden, bu sözler üzerine “O Rasûl, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler)... Allah hiçbir cam gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz...” cümlelerinin de geçtiği Bakara sûresi 285 ve 286. âyetlerin nâzil olduğu anlaşılmaktadır.

- Bakara sûresi 286. âyetin iniş sebebine dair rivayetlerden, ashâbın bir kısmının, 284. âyetteki “İçinizdekileri açığa vursanız da onları gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir.” ifadesi ile 286. âyetteki

⁵⁹ en-Nisâ' 4/82.

⁶⁰ el-Bakara 2/284.

⁶¹ Müslim, “İmân”, 199, 200; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/233, 2: 412; Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 2/40; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/95, 96.

“Allah hiçbir canı gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz.” ilkesi arasındaki irtibattan haberdar olsalar da bu âyetlerin siyâk-sibâk ilişkisini tam olarak kuramadıklarını göstermektedir.

- Bakara sûresi 286. âyetin ilk cümlesinde de açıkça beyan edildiği gibi Yüce Allah’ın hiçbir kuluna taşıyamayacağı bir yük yükleme- si ve onu üstesinden gelemeyeceği bir sorumlulukla mükellef tutması söz konusu değildir. Bu kapsamda Yüce Allah’ın (cc) kullarına verdiği emirler ve muhatapları sorumlu tuttuğu hususlar, hem yerine getirilmesi açısından kolaydır hem de insanların yararınadır. Böylece *teklîf-i mâ lâ yutâk* denilen “güç yetirilemeyecek şeyin teklif edilmesi” gündemden düşmektedir.

- *Teklîf*, meşakkatle ilişkili bir kavramdır. Bu doğrultuda Yüce Allah (cc) tarafından insana yüklenen sorumluluk ve yükümlülüklerin bazı meşakkatleri barındırdığı açıktır. İnsanın mükellefiyetlerini yerine getirebilmesi adına onun düşünsel ve fiziksel olarak bu yükümlülükleri ifa edebilecek durumda ve bu meşakkatleri aşacak kudrete sahip olması gerekmektedir.⁶² Mükellefiyetin temel şartının, “bireyin temyiz kudretine sahip olarak bulûğa ermesi”⁶³ şeklinde belirlenmesinin ve bu istikamette akıl hastalarıyla çocukların mükellef sayılmamasının temel sebebi de bu olsa gerektir.

- Âyetin ilk cümlesindeki “Allah hiç kimseye taşıyamayacağı bir yük yüklemez” ifadesi *teklîf*le ilişkili bir hükümdür. Âyetin devamında mü’minlerin duasına konu olan “Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!” şeklindeki istek ise *tahammül* türündendir. Kavramsal çerçevede ifade edildiği üzere *teklîf*, “birisine zor bir iş yüklemek, zorluğuna rağmen bir şeyi üstlenmek, Yüce Allah’ın kulumu bir işi yapma veya yapmama konusunda yükümlü tutması”⁶⁴ anlamlarına gelmektedir. Âyetin muhtevsından da anlaşılacağı gibi *teklîfte*, sorumlu tutulan iş ne kadar zor olursa olsun, üstesinden gelinebilecek boyuttadır. *Tahammülde* ise, “bir yükü sırtına alıp taşımak”⁶⁵ manası vardır.

⁶² Süt, “İlahi Teklifin Ahlakî ve Kelamî Arka Planı”, 283-308.

⁶³ Zerkeşi, *el-Bahrü’l-muhît*, 1/343-352; Şa’bân, *Uşûlü’l-fıkhi’l-İslâmî*, 275-277.

⁶⁴ Zemahşerî, “klf”, 549-550; Isfehâni, “klf”, 721-722; Tehânevî, *Keşşâf*, 1/504-505.

⁶⁵ Isfehâni, “hml”, 275-258; Zemahşerî, “hml”, 142-143; İbn Manzûr, “hml”, 3/331-

Bu nedenle *tahammül* türünden yükümlülüklerde, kişi veya toplumların, başlangıçta üzerlerinde bir sorumluluk olarak bulunmayan bir işin, kendi haddini bilmezlikleri veya aşırılıkları nedeniyle mükellefiyetlerine geçmesi söz konusudur. Buna, Yüce Allah'ın (cc) helal kıldığı bazı şeylerin, azgınlıkları sebebiyle İsrailoğullarına haram kılınmasını⁶⁶ örnek vermek mümkündür.

• Bir kişi veya toplumu sorumluluk altına sokan *teklîf*in sadece Yüce Allah'a (cc) ait olduğu⁶⁷ bir gerçekliktir. Dolayısıyla insanların diğer insanlara *teklîfte* bulunması sadece bir öneri mahiyetindedir.

• Yüce Allah'ın (cc) bir insanı ya da toplumu kendisinde zorluk bulunan bir eylemi gerçekleştirmesi veya terk etmesi gibi herhangi bir *teklîf*le sorumlu tutulmasında, o kişi ve toplum için fayda sağlamak ya da bir zararı gidermek amacı bulunabilir.⁶⁸ Buna savaşı/cihadı örnek vermek mümkündür. İlk bakışta savaş hoş görülüp kabul edilen bir sorumluluk değildir.⁶⁹ Ancak din, mukaddesat, vatan, istiklâl ve istikbal gibi ulvî değerler söz konusu olduğunda, savaş/cihad kaçınılmaz hale gelir ve bu durum sadece Yüce Allah'ın bilgisi dâhilinde olan nice hikmetler barındırır.

• Yüce Allah'ın (cc) insanlara *teklîf* ettiği yükümlülüklerin bir de mükâfat boyutu vardır. Bu bağlamda Kur'ân'da ifade edildiğine göre, iman eden ve imanı ile uyumlu sâlih amel işleyen mü'minlere zemininden ırmaklar akan cennetler verilecektir⁷⁰ ve bu ödül dünya hayatındaki en büyük başarı⁷¹ olarak tanımlanmaktadır.

• Her ne kadar mükellefin yükümlülüğünün gereğini yerine getirecek imkâna yani temyiz kudretine sahip olmaması, onun *teklîf-i mâ lâ yutâk* kabilinden bir şeyle yükümlü tutulduğunu gösterse⁷² de Yüce Allah'ın (cc), kulunu güç yetiremeyeceği bir şeyle yükümlü tutması

335.

⁶⁶ Kur'ân'da, azgınlıkları sebebiyle İsrailoğullarına haram kılınan şeyler konusunda bk. Âl-i 'Imrân 3/93; en-Nisâ' 4/160; el-En'âm 6/146 vd.

⁶⁷ Abdulcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 510.

⁶⁸ Cürcânî, *Ta'rifât*, 113.

⁶⁹ el-Bakara 2/216.

⁷⁰ el-Bakara 2/25, 82, 277; el-Nisâ' 4/57, 122, 124, 173; İbrâhîm 14/23; el-İsrâ' 17/9; el-Burûc 85/11 vd.

⁷¹ es-Sâffât 37/60-61; el-Burûc 85/11.

⁷² Süt, "İlahi Teklifin Ahlakî ve Kelâmî Arka Planı", 287.

aklen mümkün değildir.⁷³ Bu kapsamda âyetteki رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا “Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!” cümlesi, mü’minlerin güç yetirilemeyecek şekilde tahammül türünden bir sorumlulukla yükümlü tutulmama arzusu olarak anlaşılmalıdır. Âyetin başındaki “Allah hiçbir cam gücünün yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmaz” ifadesiyle mü’minlerin “Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!” duası birlikte düşünüldüğünde, burada Yüce Allah’ın insanlara teklif ettiği *ef’âl-i mükellefin* hükmündeki sorumluluklarla insanların dahlinin bulunduğu tahammül türünden yükümlülüklerin birbirinden ayrı kategoride değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Zira *teklîfte* insanın güç ve kabiliyetiyle orantılı sorumluluklar mevcut iken, daha önceki toplumların tabi tutulduğu ağır imtihanlarda olduğu gibi tahammülde bu gücü aşan yükümlülükler söz konusudur.

• Netice itibarıyla *teklîf* türünden mesuliyetler, doğrudan Yüce Allah (cc) tarafından insanlara yüklenen ve üstesinden gelinebilir sorumluluklardır; *tahammül* şeklindeki yükümlülükler ise, kişi ve toplulukların kendi kendilerine yükledikleri ağır sorumluluklar veya insan fiilleri neticesinde Yüce Allah’ın birey ve toplumları mükellef kıldığı başarılmaması güç imtihanlardır, diyebiliriz.

Sonuç

“Teklif ve Tahammül Kavramları Ekseninde Bakara Sûresi 286. Âyetin Muhtevasına Yönelik Bazı Mülâhazalar” konusunun işlendiği bu makalede, şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Kur’ân âyetleri arasında herhangi bir tenakuz söz konusu değildir.
- Makalenin temel problemini oluşturan, “Bakara sûresi 286. âyette ‘Allah hiç kimseye taşıyamayacağı bir yük yüklemez’ buyrulduğu halde ‘Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!’ şeklinde dua edilmesinin gerekçesi ne olabilir?” sorusunun cevaplandırılmasında *teklîf* ve *tahammül* kelimelerinin mana inceliklerine müracaat edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, âyetin ilk cümlesindeki “Allah hiç

⁷³ Cüveynî, *Akîdetü’n-nizâmiyye*, 42, 55.

kimseye taşıyamayacağı bir yük yüklemez” ifadesi *teklif*, devamında “*Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!*” şeklindeki mü’minlerin duası ise *tahammül* türündendir.

- Yüce Allah’ın (cc) hiçbir kuluna taşıyamayacağı bir yük yükleme- si ve onu üstesinden gelemeyeceği bir sorumlulukla mükellef tutması (*teklif-i mâ lâ yutâk*) mümkün değildir.

- Yüce Allah’ın (cc) kullarına *teklif* ettiği her sorumlulukta az ya da çok bir meşakkat olabilir. Ancak bu meşakkat, kulun üstesinden gele- bileceği boyuttadır. *Tahammülde* ise, yükümlülüklerin üstesinden gel- mek, kulun gücünü aşabilir.

- Bireyi sorumluluk altına sokan *teklif* sadece Yüce Allah’a (cc) aittir.

- Yüce Allah’ın (cc) kulunu sorumlu kıldığı herhangi bir *teklifte* bi- reysel veya toplumsal açıdan bazı faydalar bulunabilir.

- Yüce Allah’ın (cc) insanlara *teklif* ettiği yükümlülüklerin dünya ve ahirete yönelik bir dizi mükâfat boyutu da vardır.

- Sözün özü: Kur’ân âyetlerinin yorumlanmasında -varsa- sebep-i nüzül rivayetleri, bağlam (siyâk-sibâk) ilişkisi, diğer âyetlerle münase- bet, kavramsal çerçeve ve anlam derinlikleri gibi hususları dikkate al- mak önem arz etmektedir. Bakara sûresi 286. âyetin anlaşılmasında da bu hususların etkili olduğu anlaşılmaktadır.

En doğrusunu Yüce Allah (cc) bilir.

Kaynakça

Kur’ân-ı Kerîm.

‘Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu‘cemu’l-müfehras li elfâzı’l- Kur’âni’l-Kerîm*. Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2001.

Abdulcebbar, Kadî. *Şerhu’l-usûli’l-hamse*. thk. Abdulkarim Osman. Ka- hire: Mektebetü Vehbe, 2006.

Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. 20 Cilt. Beyrut: ‘Alemu’l-Kütüb, 1998.

Âlûsî, Ebu’l-Fadl Mahmûd. *Rûhu’l-me‘ânî fi tefsîri’l-‘Kur’âni’l-‘azîm ve’s- seb’i’l-mesânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1985.

Bayram, İbrahim. “*Teklif-i Mâ Lâ Yutâk*” Risalesi Bağlamında İsmail

- Konevî'nin Teklif Anlayışı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Aralık 2019): 137-179.
- Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi'u's-sahîh*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts.
- Cürcânî, Ebi'l-Hasen 'Ali b. Muhammed b. 'Ali el-Huseynî es-Seyyidü's-Şerîf. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Cüveynî, İmâmu'l-Harameyn Ebu'l-Meâlî Rüknuddîn 'Abdülmelik b. 'Abdullâh b. Yûsuf. *Akîdetü'n-nizâmiyye fî erkânî'l-İslâmiyye*. thk. Muhammed Zahid Kevserî. Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Turâs, 1992.
- Çetiner, Bedreddin. *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl -Kur'ân Âyetlerinin İniş Sebepleri-*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2013.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *el-Mustaşfâ*. 2 Cilt. Bulak: y.y., 1322h.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed Râğîb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2011.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. 5 Cilt. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-'Alemiyye, 2010.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Konevî, İsmail b. Muhammed. *Teklîf-i mâ lâ yutâk*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, nr. 297.413 KON 297.413 KON 1, 11b.
- Kozalı, Abdurrahim. "İslâm Hukukunda Yükümlülüğün Şartı Olarak "Güç Yetirme (Kudret)" Sorununa Ehl-i Sünnet Usûlcülerinin Yaklaşımları -İslâm Düşüncesinde Tanrı'nın Mutlak Kudreti ile Doğmanın Makuliyeti Arasındaki Dengeye Bir Örnek-". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2006), 247-265.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Okuyan, Mehmet. *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân Sözlüğü*. 3. Baskı. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- Râzî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahreddîn. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 33 Cilt. Beyrut: y.y., ts.

- Semerkindî, Nasr b. Muhammed *Tefsîru Ebi'l-Leys: Bahru'l-'ulûm*. 3 Cilt. Beyrut: y.y., 1996.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Teklif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/385-387. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Süt, Abdulnasır. "İlahi Teklifin Ahlakî ve Kelamî Arka Planı: Teklîf-i Mâ Lâ Yutâk Örneği". *Mukaddime* 6/2 (2015), 283-308.
- Şa'bân, Zekiyyüddîn. *Uşûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*. Beyrut: y.y., 1971.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1988.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. 'Ali b. Muhammed Hamîd. *Keşşâfü istilâhâtî'l-fünûn ve'l-'ulûm*. nşr. Lutfi 'Abdülbedî' vd. 2 Cilt. Kahire: y.y., 1963.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi'u's-sahîh*. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *Esâsu'l-belâğ*. Beyrut: Dâru Beyrût, 1992.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf 'an haqâiki't-tenzîl ve 'uyûmi'l-eqâvîl fi vucûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Zerkeşî, Bedreddin. *el-Bahru'l-muhîf*. nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî. 2 Cilt. Kuveyt: y.y., 1992.